

Právo obviněného na nahlížení do spisu – se zvláštním zaměřením na vazební řízení

V tomto příspěvku se zaměřím na ust. § 65 odst. 2 tr. řádu, podle něhož je možné ze závažných důvodů obhajobě nahlížení do spisu odepřít. Toto ustanovení nicméně nerozlišuje, zda se jedná o řízení vedené vazebně či nikoliv. Právě tato indiference je podrobena kritice. Jedná se přitom o problematiku, která byla v posledních letech vícekrát judikována ze strany ESLP (zejména vůči SRN) a stala se tam předmětem zvýšeného doktrinního, judikaturního i legislativního zájmu. Text se zamýšlí nad tím, zda jsou poznatky ze SRN použitelné pro českou praxi. Závěrem pak otevírá otázku, nakolik jsou závěry o odepření přístupu do spisu při zásahu do práva na osobní svobodu aplikovatelné i na zásahy do dalších práv, a to i mimo trestní řízení – zejména pak v kontextu aktuálně diskutované otázky odepření přístupu do spisu v naturalizačním řízení.

Mgr. Pavel Kandalec, Ph.D., LL.M.,

působí na katedře ústavního práva a politologie PF MU v Brně.

Představení problému

V minulém příspěvku uveřejněném v BA č. 1-2/2018 na str. 39-44 byla v úvodu zavržena myšlenka, že by soudy mohly meritorně rozhodovat, aniž by se k tomu mohla vyjádřit osoba, o jejímž osudu je rozhodováno. Institut odepření nahlížení do spisu ve smyslu § 65 odst. 2 tr. řádu na první pohled tomuto požadavku nebrání – už jen z toho důvodu, že obviněný je tu zbaven práva na nahlížení do spisu jen po určitou dobu, která končí nejpozději v okamžiku, kdy byl na konci vyšetřování, ještě před podáním obžaloby, upozorněn na možnost prostudovat spis. V samotném soudním řízení, ve kterém je rozhodováno o vině a trestu, již je tento problém minulostí, a případná argumentace obviněného tak může být vedena jen v tom ohledu, že pokud byl obviněný opravdu bez důležitých důvodů (a tedy nezákonně) zkrácen na svém právu nahlížet do spisu v přípravném řízení, otevírá se otázka přípustnosti některých důkazů provedených v takovém přípravném řízení.

Hlavní líčení, pokud je vedeno správně, je tedy vedeno již při plné znalosti spisu všemi zúčastněnými a je v něm zachována rovnost stran a „opravdu kontradiktorní proces“. Meritorní rozhodnutí soudu je tu pak učiněno za situace, kdy obviněný obsah spisu zná (s některými velmi úzce definovanými výjimkami, jako je např. totožnost utajeného svědka).

Soud nicméně někdy rozhoduje o osudu obviněného i v přípravném řízení. Asi nejmarkantnějším takovým rozhodováním je rozhodování soudu o vazbě. Děje se tak obvykle na samém počátku vyšetřování a nezřídka i v situaci, kdy bylo obviněnému právo na nahlížení do spisu odepřeno podle § 65 odst. 2 tr. řádu. Všimněme si, že toto ustanovení nečiní rozdíl mezi tím, zda je řízení vedeno nevazebně, anebo je pro obviněného navrhována vazba.

Výše zmíněná jistota, že meritorní soud bude vždy rozhodovat v situaci, kdy má obviněný již do spisu přístup, tu ovšem dostává trhliny. Soud rozhodující o vazbě sice není meritorním soudem rozhodujícím o vině a trestu, je ale soudem rozhodujícím o osobní svobodě obviněného. **Vazební soud tedy je meritorním soudem – kdy meritem je tu právě osobní svoboda obviněného.**

Podíváme-li se však, v jaké situaci se obviněný před vazebním soudem někdy nachází, dojdeme k alarmujícímu zjištění – nejsou totiž neobvyklé situace, kdy je obviněnému odepřena možnost nahlédnout do spisu podle § 65 odst. 2 tr. řádu (a to často v plném rozsahu a bez odůvodnění). Přesto za této situace obviněný předstupuje před vazebního soudce. V tuto chvíli již na něj dopadá, na rozdíl od řízení, ve kterém vazba navrhována není, čl. 5 Úmluvy. Za situace, kdy má obviněný k dispozici toliko usnesení o zahájení trestního stíhání a případně též (často až těsně před začátkem vazebního zasedání předaný) návrh na vzetí do vazby, však nabývá celé vazební zasedání parodické podoby. Soudce rozhoduje na základě znalosti spisu předloženého mu státním zástupcem, objemný spis leží honosně před soudcem na stole, avšak obviněný ani jeho obhájce do něj nahlédnout nesmí. V tuto chvíli tento proces, myšleno toliko tento vazební proces, postrádá veškeré záruky kontradiktornosti řízení.

Relevantní judikatura ESLP

Že se nejedná jen o problém hypotetický, dokládá bohatá a nutno dodat, že i vcelku jednoznačná judikatura ESLP k této otázce. Pilotním rozhodnutím tu byl již téměř před třiceti lety případ *Lamy proti Belgii* z roku 1989. Na toto rozhodnutí navázal ESLP celou řadou dalších rozsudků.

V rozsudku ve věci *Lamy proti Belgii* ze dne 3. 3. 1989, stížnost č. 10444/83, v bodě 29 ESLP uvedl: „Přístup do spisu v této rozhodující procesní fázi, kdy měl soud rozhodovat o vazbě stěžovatele, byl pro stěžovatele nezbytný. Přístup by totiž obhájci stěžovatele umožnil poukázat na vyjádření a stanovisko spoluobviněného... Dle závěru soudu bylo proto nezbytné zmíněné dokumenty zpřístupnit, aby jimi mohla být efektivně zpochybněna důvodnost vazby.“

Na tento pilotní rozsudek navázala celá řada dalších rozsudků – rozsudek velkého senátu ESLP *Nikolova proti Bulharsku* ze dne 25. 3. 1999, stížnost č. 31195/96, bod 58, rozsudek ESLP *Schöps proti Německu* ze dne 13. 2. 2001, stížnost

č. 25116/94, bod 44, *Lietzow proti Německu* ze dne 13. 2. 2001, stížnost č. 24479/94, bod 44, *Garcia Alva proti Německu* ze dne 13. 2. 2001, stížnost č. 23541/94, bod 44, *Łaszkiwicz proti Polsku* ze dne 15. 1. 2008, stížnost č. 28481/03, bod 77, a rozsudek velkého senátu ESLP *Mooren proti Německu* ze dne 9. 7. 2009, stížnost č. 11364/03, bod 124. Ve všech těchto rozsudcích zaznává v uvedených bodech shodný závěr: „Soud připomíná, že zadržená nebo uvězněná osoba má nárok na přezkoumání procedurálních a materiálních podmínek, které jsou nezbytné pro zákonnost zbavení její osobní svobody ve smyslu Úmluvy. Příslušný soud tedy musí zkoumat nejen soulad s procesními požadavky stanovenými vnitrostátním právem, nýbrž i důvodné podezření, o něž se zatčení opírá, a legitimitu na něj navazující vazby. Soud přezkoumávající vazbu musí poskytovat záruky soudního řízení. Toto řízení musí být kontradiktorní a musí zaručovat rovnost zbraní mezi oběma stranami – státním zástupcem a uvězněnou osobou. Rovnost zbraní není zaručena, pokud je obhájci obviněného odepřen přístup k těm dokumentům ve vyšetřovacím spisu, které jsou nezbytné pro účinné zpochybnění zákonnosti uvěznění jeho klienta.“¹

V rozsudku *Migoń proti Polsku* ze dne 25. 6. 2002, stížnost č. 24244/94, bod 80, a shodně i v rozsudku *Shishkov proti Bulharsku* ze dne 9. 1. 2003, stížnost č. 38822/97, bod 77, se ESLP zamýšlí nad kolizí tohoto práva obviněného s veřejným zájmem na efektivním vyšetřování trestné činnosti: „Soud si je vědom nutnosti potřeby vést vyšetřování účinně, což může vyžadovat, aby část doposud shromážděných informací zůstala utajena, a předešlo se tak případnému maření vyšetřování ze strany obviněného. Nicméně tento legitimní cíl nemůže ospravedlnit zásadní omezení práv obhajoby. Proto musí být obhájci obviněného odpovídajícím způsobem zpřístupněny informace, které jsou podstatné pro posouzení zákonnosti uvěznění.“²

V rozsudku ve věci *Svipsta proti Lotyšsku* ze dne 9. 3. 2006, stížnost č. 66820/01, pak ESLP v bodě 129 dává jedno z nejpodrobnějších shrnutí práv obviněného ve vazebním řízení, přičemž ke zde pojednávané otázce uvádí: „Ačkoliv mohou vnitrostátní orgány splnit tyto požadavky různými způsoby, zvolený způsob musí zajistit, že obhajoba bude seznámena se skutečnostmi a tvrzeními, které byly předloženy soudu, a bude mít možnost se k nim vyjádřit.“³

Mezi tyto „různé způsoby“, jakými se obhajoba může seznámit s obsahem spisu, však nepatří pouhé ústní shrnutí obsahu spisu. Tento způsob „nahlížení do spisu“ totiž ESLP výslovně odmítl v případě *Mooren proti Německu*.⁴ Trefně se k tomu vyjadřuje německá doktrína: „Vzhledem k tomu, že obsah spisu interpretují vyšetřovací orgány svým pohledem, tedy vidí jej skrze své brýle, a obhajoba naproti tomu může na základě informací získaných od obviněného dospět k jinému závěru, mohou být informace o obsahu spisu poskytnuty pouze tak, že bude obhajobě poskytnuta možnost do spisu nahlížet.“⁵

SRN

Podívejme se nyní, jak na výše uvedenou opakující se judikaturu ESLP zareagovaly dva z dotčených států – SRN a Polsko.

Ustanovení německého trestního řádu v § 147 odst. 2 StPO v první větě (která nápadně připomíná ustanovení českého § 65 odst. 2 tr. řádu) stanoví: „Dokud nebyl ve spisu zrna-

menán konec vyšetřování, může být obhájci odepřeno nahlížení do spisu nebo do jeho částí, jakož i přístup k zajištěným důkazům, pokud by tím mohl být ohrožen účel vyšetřování.“

Právě toto ustanovení bylo aplikováno ve výše uvedených případech, ve kterých ESLP shledal, že se SRN dopustila porušení práva stěžovatele na svobodu a osobní bezpečnost ve smyslu čl. 5 odst. 4 Úmluvy. Problémem přitom není samo zakotvení možnosti odepřít obviněnému přístup ke spisu, nýbrž to, že je tak činěno i v řízení, ve kterém se (meritorně) rozhoduje o zásahu do jeho základních práv.

Německá judikatura, doktrína, vláda a konečně i zákonodárce na tento problém zareagovali.

Judikatura Spolkového ústavního soudu se k této otázce vyjádřila již v roce 1994. Ve skutečnosti tehdy vlastně nešlo o reakci na ony výše zmíněné rozsudky ESLP vůči Německu (ty byly vydány až později), nýbrž byl reflektován pilotní případ *Lamy proti Belgii* z roku 1989. V usnesení ze dne 11. 7. 1994, sp. zn. 2 BvR 777/94,⁶ Spolkový ústavní soud konstatoval, že „obhájci musí být sděleny ty skutečnosti a důkazy, o které soud opřel své rozhodnutí“.⁷ Jak ovšem trefně upozorňují Beulke a Witzigmann,⁸ tato úvaha je logicky nedokonalá. Svůj závěr o odůvodněnosti vazby bude totiž vazební soud opírat především o osvědčující skutečnosti a důkazy. O případné části spisu, které by mohly hovořit ve prospěch obviněného, tedy vazební rozhodnutí opřeno nebude, a tyto části by tak ani nebyly obhajobě zpřístupněny. Dle uvedených autorů je tedy jediný logicky možný závěr právě opačný: „Vazební soud může své rozhodnutí opřít jen o ty skutečnosti a důkazy, s nimiž se obhajoba měla možnost seznámit a vyjádřit se k nim.“⁹

Pozdější judikatura Spolkového ústavního soudu se k právu obhajoby na přístup do spisu vyjadřuje již jednoznačněji. V usnesení ze dne 19. 1. 2006, sp. zn. 2 BvR 075/05,¹⁰ pod marg. č. 31 konstatoval: „Nahlížení do spisu musí obviněnému umožnit přezkoumat, zda jsou označené důkazy úplné, byly řádně opatřeny a zaznamenány a jestli je jejich posouzení příslušným soudem přesvědčivé po stránce věcné i právní, anebo zda z nich lze naopak dovodit jiné závěry. Za tímto účelem musí být obviněnému zpřístupněn důkazní materiál stejným způso-

1 „... which are essential in order effectively to challenge the lawfulness of his client's detention.“

2 „Therefore, information which is essential for the assessment of the lawfulness of a detention should be made available in an appropriate manner to the suspect's lawyer.“

3 „While the national authorities may satisfy this requirement in various ways, whatever method is chosen should ensure that the defence will be aware that observations have been filed and will have a real opportunity to comment thereon.“

4 Rozsudek ESLP *Mooren proti Německu* ze dne 13. 12. 2007, stížnost č. 11364/03, a na něj navazující rozsudek velkého senátu ESLP *Mooren proti Německu* ze dne 9. 7. 2009, stížnost č. 11364/03.

5 Cit. díle: Beulke, Witzigmann: Das Akteneinsichtsrecht des Strafverteidigers in Fällen der Untersuchungshaft, Neue Zeitschrift für Strafrecht (NSTZ) 2011, str. 257.

6 Rozhodnutí uveřejněno v časopisu Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 1994, str. 3219-3220.

7 „Dem Verteidiger sind diejenigen Tatsachen und Beweismittel mitzuteilen, die das Gericht seiner Entscheidung zugrunde legen denkt.“

8 Beulke, Witzigmann, op. cit. sub 5, str. 254.

9 Tamtéž, str. 259.

10 Rozhodnutí uveřejněno v časopisu Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 2006, str. 1048-1049.

*hem a stejně přehledně jako soudci.*¹¹ Zároveň dal Spolkový ústavní soud v tomto rozhodnutí pod marg. č. 32 najevo, že toto právo obhajoby je dáno již v abstraktní rovině, a není tedy třeba dokazovat, zda a které konkrétní důkazy skutečně onen spis obsahoval: „Není možné vyloučit, že kdyby stěžovatel znal důkazní situaci, mohl by se proti předmětnému zásahu (zde zajištění věci)¹² bránit účinněji a mohl by proti hodnocení těchto důkazů vznášet námítky.“

Rovněž německá doktrína neponechala tuto otázku nepovšimnutou¹³ a dospívá ke stejnému závěru – tedy že v případě vazebního rozhodování má obhajoba právo na přístup „... k těm dokumentům, které předložil státní zástupce soudci rozhodujícímu o vazbě. V opačném případě dojde k takovému porušení práva, které bude vyžadovat zrušení zatýkacího rozkazu.“¹⁴

Německá vláda na zmíněnou judikaturu ESLP mířící v řadě případů právě proti SRN reagovala bezprostředně tak, že v dalších řízeních před ESLP už tento problém ani nerozporeovala a nabídla smírné urovnání – např. v případě *Kunkel proti Německu* tak ani nedošlo k vydání rozhodnutí a stížnost byla v důsledku smírného urovnání vyškrtuta ze seznamu stížností.¹⁵

Konečně pak na celý problém zareagoval i německý zákonodárce, když s účinností od 1. 1. 2010 doplnil znění ust. § 147 odst. 2 StPO o větu druhou, která zní: „Nachází-li se obviněný, v případech uvedených v odst. 1, ve vazbě anebo je v režimu zadržení a je pro něj vazba navrhována, musí být obhájci vhodným způsobem zpřístupněny informace, které jsou podstatné pro posouzení zákonnosti zásahu do jeho osobní svobody; zpravidla je třeba v takovém případě umožnit nahlížení do spisu.“

Německá praxe pak na tuto změnu zareagovala větší zdrženlivostí státních zástupců při podávání návrhů na vzetí obviněného do vazby, resp. načasováním realizování zása-

hů vůči vícero spolupachatelům tak, aby nebyl důvod již mezi nimi navzájem obsah spisu utajovat.¹⁶

Polsko

Rovněž v Polsku vyvolaly rozsudky ESLP vydané proti Polsku reflexi zákonodárce. Přístup obhajoby do spisu byl dle čl. 156 odst. 5 polského trestního řádu¹⁷ v přípravném řízení možný pouze se souhlasem vyšetřujícího orgánu. Je nasnadě, že takto formulovaná podmínka pro možnost nahlížet do spisu nemohla v případě přezkumu vazebního rozhodnutí před ESLP¹⁸ obstát.

Polský zákonodárce na tuto situaci zareagoval, když v souvislosti s velkou novelou polského trestního řádu (účinnou u většiny novelizovaných ustanovení od 1. 7. 2015) upravil celou řadu otázek, včetně této. Zajímavé je, že problematiku nahlížení do spisu ve vazebním řízení považoval za natolik naléhavou, že v tomto bodě byla dokonce stanovena dřívější účinnost změny – od 2. 6. 2014. Toto datum účinnosti přitom nebylo náhodné – právě v ten den uplynula lhůta pro implementaci směrnice, o níž bude pojednáno níže. Od uvedeného data byl do polského trestního řádu vložen nový odst. 5a u čl. 156, podle kterého: „V případě podání návrhu na vzetí obviněného do vazby nebo návrhu na její prodloužení mají v přípravném řízení obviněný a jeho obhájce právo být neprodleně seznámeni s těmi částmi spisu, o něž se tento návrh opírá, s výjimkou svědeckých výpovědí podle čl. 250 odst. 2b.“ Výjimka, na kterou je odkazováno, se přitom týká institutu utajených svědků.

Rovněž čl. 249a polského trestního řádu účinného od 1. 7. 2015 potvrdil tento přístup k oprávnění obhajoby nahlížet do spisu, když stanovil, že rozhodnutí o vzetí obviněného do vazby nebo rozhodnutí o jejím prodloužení mohou být opřena pouze o důkazy, které byly zpřístupněny obviněnému a jeho obhájci. Uvedené ustanovení také zaručuje, že rozhodnutí o vazbě je možné opřít pouze o důkazy předložené obžalobou (soud je tedy striktně omezen procesní aktivitou prokurátora).¹⁹ Pokud by soud chtěl své rozhodnutí opřít i o jiné skutečnosti, mohou to být pouze skutečnosti svědčící ve prospěch obviněného.²⁰

Mezinárodní závazky České republiky versus realita

Z výše uvedeného je zřejmé, že právo obviněného na nahlížení do spisu v případech rozhodování o vazbě bývalo široce porušováno ve vícero evropských státech. Špičku ledovce tu tvoří celá řada výše citovaných rozsudků ESLP, ve kterých bylo konstatováno porušení čl. 5 odst. 4 Úmluvy ze strany Belgie, SRN, Bulharska, Polska a Lotyšska. Česká republika mezi státy, u nichž bylo konstatováno porušení práva obhajoby na nahlížení do spisu při samotném vzetí obviněného do vazby, zatím není – to je však spíše věcí náhody než kvality české úpravy a praxe. Naopak, ve srovnávací perspektivě vychází česká úprava jako jedna z nejproblematictějších.²¹

Judikatura českého Ústavního soudu je přitom v této otázce rozkolísaná – od zamítavého nálezu ze dne 17. 6. 2004, sp. zn. III. ÚS 239/04, po vyhovující nálezy ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. II. ÚS 336/06. I právě zmíněný vyhovující nálezy je přitom v otázce práva na přístup obviněného do spisu ve vazebním řízení poněkud zdrženlivý a nedosahuje požadavků vyplývajících pro Českou republiku z mezinárodněprávních závazků.

11 „Die Akteneinsicht muss dem Beschuldigten auch dazu dienen können zu überprüfen, ob die bezeichneten Beweismittel vollständig und richtig verwendet und beschrieben wurden und ob ihre vom befassten Gericht dargelegte Bewertung und Einordnung in den sachlichen und rechtlichen Zusammenhang überzeugt oder andere Deutungen näher liegen. Dazu müssen dem Beschuldigten die Beweismittel auf die gleiche Art und Weise zugänglich und anschaulich sein wie dem Richter.“

12 Toto rozhodnutí se dokonce ani netýkalo zásahu do osobní svobody obviněného, nýbrž zásahu do jeho vlastnického práva. Východiska jsou tu nicméně stejná (k tomu viz níže).

13 P. Rau: Rechtliches Gehör auf Grund von Akteneinsicht in strafprozessualen Beschwerdeverfahren, *Strafverteidiger Forum (StraFo)* 2008, str. 9-15; D. Hagmann: Gewährnung von Akteneinsicht zwecks Verteidigung bei Untersuchungshaft des Beschuldigten, *Strafverteidiger (StV)* 2008, str. 475.

14 T. Park: Der Anspruch auf rechtliches Gehör im Rechtsschutzverfahren gegen strafprozessuale Zwangsmassnahmen, *Strafverteidiger (StV)* 2009, str. 279.

15 Rozhodnutí ESLP o vyškrtnutí ze seznamu stížností ve věci *Kunkel proti Německu* ze dne 2. 6. 2009, stížnost č. 29705/05. V tomto případě byla soudem akceptována německou vládou nabídnutá kompenzace ve výši 5 500 eur, <http://echr.ketse.com/doc/29705.05-en-20090602/view/>.

16 Za tento postřeh děkuji dr. Wolfgangu Kreuzerovi, advokátovi v Mnichově.

17 Zákon ze dne 6. 6. 1997 (*Kodeks postępowania karnego*).

18 Rozsudek ESLP *Migoń proti Polsku* ze dne 25. 6. 2002, stížnost č. 24244/94.

19 V České republice naproti tomu není v praxi vyloučeno, že soud opírá své rozhodnutí o vzetí obviněného do vazby o jiný z vazebních důvodů uvedených v § 67 tr. řádu, než navrhoval státní zástupce. Takový postup je z ústavněprávního hlediska problematický a tato otázka by zasluhovala samostatné pojednání.

20 Blíže srov. V. Jasiński: Polish Criminal Process after the Reform, *Helsinki fundacja praw człowieka*, Varšava 2015, str. 19, http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2015/07/hfhr_polish_criminal_process_after_the_reform.pdf.

21 Legal Experts Advisory Panel (LEAP): Survey Report: Access to the Case File, březen 2015, <https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/Access-to-file-report.pdf>.

Určitou úroveň nahlížení do spisu sice zaručuje, ale stanoví ji toliko minimalisticky: „V řízení o návrhu na vzetí do vazby není tedy možné zcela vyloučit, aby obviněný (jeho obhájce) získal takové informace z vyšetřovacího spisu, které alespoň v minimální míře dodávají důvodnost jak zahájenému trestnímu stíhání, tak některému ze zákonných vazebních důvodů ... Ve vazebním řízení před soudem totiž obviněný musí mít možnost se v určité nezbytné míře a určitým způsobem seznámit s důkazním materiálem, na jehož základě je navrhováno omezení jeho osobní svobody vazbou.“

Tuto problematiku přitom v současné době upravuje též právo **Evropské unie**. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/13/EU ze dne 22. 5. 2012 o právu na informace v trestním řízení v čl. 7 shrnuje obecná pravidla na přístup obviněného k informacím o jeho obvinění. V odst. 1 citovaného článku jsou výslovně vytyčena pravidla pro přístup k těmto informacím v situaci, kdy je obviněný omezen na osobní svobodě: „Je-li určitá osoba zatčena a zadržena ve kterémkoli stadiu trestního řízení, zajistí členské státy, aby zatčené osobě nebo jejímu právníkovi byly zpřístupněny dokumenty související s daným případem, jež se nachází v držení příslušných orgánů a jež jsou nezbytné pro účinné napadení zákonnosti zatčení či zadržení podle vnitrostátního práva.“²² Tato práva uvedená v odst. 1 přitom nelze (na rozdíl od práv obviněného, který zbaven osobní svobody není, uvedených v odst. 2 a 3 citovaného článku směrnice) odepřít z důvodů uvedených v odst. 4, tedy proto, že by „poskytnutí tohoto přístupu mohlo vést k závažnému ohrožení života nebo základních práv jiné osoby nebo je-li toto odepření naprosto nezbytné za účelem ochrany důležitého veřejného zájmu, např. pokud by tento přístup mohl narušit probíhající vyšetřování nebo závažně ohrozit národní bezpečnost členského státu, v němž trestní řízení probíhá“.²³ Lhůta pro implementaci této směrnice uplynula 2. 6. 2014, aniž by český zákonodárce ve vztahu k této otázce učinil jakoukoliv změnu dosavadní právní úpravy. Již pouhá skutečnost, že směrnice zde obě situace rozlišuje (tj. práva obviněného při trestním stíhání obecně a práva obviněného při trestním stíhání spojeným s omezením osobní svobody), zatímco současně znění § 65 odst. 2 českého tr. řádu takto nečiní, zavdává pochybnost o souladu současné české úpravy s citovanou směrnicí. K tomuto závěru dospívá i srovnávací doktrína.²⁴

Ani poté, co již bylo nahlížení do spisu obviněnému umožněno, se tím toto jeho právo nevyčerpává, neboť se stejnou měrou vztahuje i na veškeré další materiály přibývající do spisu později. Je porušením požadavku na kontradiktornost řízení, pokud následně soud rozhoduje o vazbě na základě podkladů, které byly do spisu přidány později, a obviněný se k nim nemohl vyjádřit. V případě *Vecsek proti České republice* ESLP shledal porušení čl. 5 odst. 4 Úmluvy v situaci, kdy při rozhodování o prodloužení vazby prvostupňový soud rozhodl o propuštění obviněného z vazby, státní zástupce podal proti tomuto rozhodnutí stížnost, tato stížnost nebyla obviněnému doručena a nadřízený soud pak této stížnosti státního zástupce vyhověl v neveřejném zasedání. ESLP tu konstatoval: „Soud je zde nucen zdůraznit právo obviněného jako účastníka řízení na to, aby byl seznámen se závěry státního zastupitelství – a tím spíše s jím podanou stížností – aby se mohl k vazbě vyjádřit za totožných podmínek jako státní zastupitelství ... Soud zdůrazňuje, že vzhledem k tomu, že obhájce nebyla doručena stížnost státního zástupce a ta se k ní nemohla vyjádřit, přičemž současně nebyl stěžovatel vyslechnut před nad-

řízeným soudem, který o této stížnosti rozhodl pouze na základě spisu, proběhlo řízení před tímto soudem zcela bez vědomí stěžovatele.“²⁵ Na toto rozhodnutí později odkázal i Ústavní soud, který ve skutkově obdobné věci shledal porušení zásady kontradiktornosti řízení (a tedy mj. i čl. 5 odst. 4 Úmluvy) v nálezu ze dne 18. 1. 2017, sp. zn. I. ÚS 3909/16.

Stejně tak je porušením práva zaručeného čl. 5 odst. 4 Úmluvy, pokud je nahlížení do spisu při rozhodování o vazbě umožněno, nicméně následně soud rozhodne tak rychle, že obhájce nemá reálnou možnost na poznatky získané ze spisu reagovat způsobem umožňujícím ovlivnit rozhodování vazebního soudu. V případě *Lexa proti Slovensku* (č. 2) ESLP řešil situaci, kdy bylo o prodloužení vazby již rozhodnuto soudem prvního stupně. Proti tomuto rozhodnutí podal obviněný stížnost. Jeho obhájce následně požádal o nahlédnutí do spisu. Toto mu bylo umožněno 14. 1. 2003 od 9 do 12 hod. Ještě ten samý den však krajský soud rozhodl v neveřejném zasedání o zamítnutí stížnosti obviněného. ESLP konstatoval, že „ačkoliv bylo obhájci obviněného umožněno nahlížení do spisu, neměl ani on, ani obviněný prakticky žádnou možnost, ať už ústně, či písemně, přednést argumenty reagující na poznatky získané z tohoto nahlížení do spisu“.²⁶

Rovnost zbrání

V souvislosti s požadavkem na kontradiktornost řízení zavazuje i požadavek na **rovnost zbrání** mezi obžalobou a obhajobou. Pojem „rovnost zbrání“ je však zavádějící. Již na první pohled je jasné, že o absolutní rovnost zbrání tu nejde. Státní zástupce již ze své podstaty disponuje informacemi a mocenskými prostředky, které obviněný nemá. Na druhou stranu obviněný může mít informace, o které se se státním zástupcem podělit nechce, a to ani v budoucnu. V tom je mezi postavením obžaloby a obhajoby podstatný rozdíl – obviněný se může, na rozdíl od státního zástupce, rozhodnout, že bude informace, které má, navždy skrývat. Navíc státní zástupce, ačkoliv má teoreticky před soudem postavení protistrany obviněného, nemůže usilovat o odsouzení obviněného za každou cenu. Státní zástupce např. nesmí, na rozdíl od obviněného, odepírat souhlas se čtením úředních záznamů podle § 211 odst. 6 tr. řádu, pokud z nich vyplývají rozpory ve výpovědích svědků hovořících proti obviněnému – usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 10. 2016, sp. zn. 5 Tdo 974/2016, bod 17. Podobná myšlenka zaznívá též v bodě 21 usnesení Ústavního soudu ze dne 18. 10. 2016, sp. zn. III. ÚS 2884/16.²⁷

22 Čl. 7 odst. 1 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/13/EU ze dne 22. 5. 2012 o právu na informace v trestním řízení.

23 Čl. 7 odst. 4 výše uvedené směrnice.

24 Op. cit. sub 21.

25 Rozsudek ESLP *Vecsek proti České republice* ze dne 21. 2. 2013, stížnost č. 3252/09, body 61-63.

26 Rozsudek ESLP *Lexa proti Slovensku* (č. 2) ze dne 5. 1. 2010, stížnost č. 34761/03, bod 72.

27 „Situacím, kdy obviněný se čtením úředních záznamů souhlasí a státní zástupce nikoliv, je třeba věnovat zvýšenou pozornost. Zejména tehdy, pokud by takto úřední záznam pro souhlas pouze státního zástupce nebyl čten a dotyčná osoba by ani nebyla v řízení před soudem vyslechnuta, by bylo povinností soudu zohlednit tuto procesní taktiku státního zástupce při úvaze o vině obviněného. Jakkoliv totiž takto nečtený úřední záznam nemůže vůbec sloužit jako podklad pro rozhodnutí soudu o vině, může být jeho existence spolu s nesouhlasem státního zástupce s jeho přečtením podkladem při úvaze, zda je za takových okolností vina obviněného skutečně prokázána bez důvodných pochybností.“

Rovnost zbrani tedy nelze chápat jako rovnost absolutní (ta naopak většinou dána není), ale jako rovnost zbraní nutnou k zajištění spravedlivého procesu. Pojem „spravedlivý proces“ je ovšem pojmem, který vydá (a také vydal) na celou knihu.²⁸ Pro účely zde pojednávané problematiky z něj lze dovodit, že státní zástupce nemůže bojovat zbraněmi, které pro obhajobu nejsou viditelné. Z toho vyplývá závěr, že obviněný musí dostat příležitost se vyjádřit ke všem skutečnostem a argumentům, které státní zástupce předkládá soudu. **Pokud je státním zástupcem předložen nějaký skrytý argument navíc, o němž obviněný neví, pak problém není v tomto argumentu (v této „zbraň“) samotném, nýbrž v tom, že obviněný tento argument („zbraň“) ani nevidí.** Boj je tu tak vlastně paralelně veden na dvou kolbištích – jednak před soudcem za přítomnosti státního zástupce i obviněného, a jednak mezi státním zástupcem a soudcem. Na toto druhé kolbiště ovšem není obviněný přizván vůbec.

Možné řešení z pohledu státního zástupce

Problém není samotná existence ust. § 65 odst. 2 tr. řádu, to totiž lze při dodržení principu proporcionality popsaného shora interpretovat ústavně konformně. Problémem je naopak to, co v tomto ustanovení není – totiž úprava nahlížení do spisu určená speciálně pro vazební řízení. Aplikace současného znění ust. § 65 odst. 2 tr. řádu přichází v úvahu pouze v přípravném řízení obecně, v řízení před vazebním soudem už nicméně obstat nemůže. Pokud je trestní řízení vedeno nevazebně, má státní zástupce samozřejmě možnost, při respektování požadavků proporcionality, nahlížení do spisu obviněnému odepřít. Pokud však tento spis (celý) předloží soudci rozhodujícímu o vazbě, pak se celý tento spis stává tím, o co bude vazební soudce opírat své rozhodnutí. A požadavku, aby obviněný měl přístup k informacím, které jsou nezbytné pro posouzení zákonnosti uvěznění, jak požaduje výše citovaná judikatura ESLP, lze dostat jediné tak, že bude obhajobě umožněno nahlížení právě do tohoto spisu – který leží před soudcem při vazebním zasedání na stole.

To ovšem neznamená, že pokaždé, když je v dané trestní kauze navrhována vazba, má obhajoba právo na přístup k celému spisu. **Pokud je totiž státní zástupce přesvědčen o tom, že některé části spisu v této fázi vyšetřování nelze obviněnému zpřístupnit – např. proto, že jsou z nich seznatelné připravované kroky ve vyšetřování, pak tohoto cíle může dosáhnout tak, že je vůbec nepředloží soudci rozhodujícímu o vazbě.** Tím sice státní zástupce sníží šance na to, aby bylo soudem o jeho návrhu ohledně vazby rozhodnuto kladně, toto rozhodnutí soudu však bude v každém ohledu opřeno o skutečnosti, ke kterým se měl obviněný možnost v plném rozsahu vyjádřit, a bude tak vyhovovat požadavkům vyplývajícím z Úmluvy. Opačný přístup ve skutečnosti znamená, že soudce často rozhoduje o vazbě mj. i na základě poznatků policejních orgánů o tom, co teprve zamýšlejí realizovat v budoucnu. A právě proto, že se jedná o dosud nerealizované kroky, je třeba je před obviněným utajit. Pak ale není přípustné tyto budoucí záměry předkládat soudu.

Jakkoliv může tento požadavek znít příliš vstřícně ve vztahu k obhajobě, je třeba mít na paměti, že je vyvážen skutečností, že do vazby lze vzít obviněného za splnění mnohem nižší úrovně jistoty o oprávnění jeho trestního obvinění, než je tomu při odsuzujícím rozsudku. Při vzetí do vazby není třeba prokázat vinu obviněného „bez důvodných pochybností“, jako je tomu v případě odsuzujícího rozsudku, ale postačuje tu toliko existence důvodného podezření ve smyslu dovětku § 67 tr. řádu. Jak trefně poznamenal Ústavní soud: „... nad legitimou vazbu se vždy vznáší příslovečný *Damoklův meč*. I vazba, která byla uložena způsobem zcela souladným se zákonem, se totiž může posléze ukázat nespravedlivou, zejména je-li nakonec konstatováno, že se skutek nestal, nebo se neprokáže, že jej spáchal obviněný. Vazba, byť je pouze a výhradně institutem zajišťovacím, představuje pro obviněného obdobný, ne-li větší zásah do osobní svobody jako výkon trestu odnětí svobody.“ Je tedy samozřejmostí, aby o takto výrazném zásahu bylo rozhodnuto ve „skutečně kontradiktorním“ procesu. Výše uvedená rozhodnutí ESLP ostatně pro jiný závěr ani nedávají prostor.

Státní zástupce tedy může předložit vazebnímu soudu jen neúplný spis, ze kterého vytřídí ty části, jejichž zpřístupnění obviněnému brání důležité důvody ve smyslu § 65 odst. 2 tr. řádu. Zdůrazněme na tomto místě, že **takto nesmí být před obviněným utajovány ty skutečnosti a důkazy, které by naopak svědčily v jeho prospěch.**

ESLP dal vícekrát najevo, že jeho judikatura, je-li přesná, jasná a obsahuje poučení, by měla být respektována všemi státy, tedy nejen oním státem, vůči němuž konkrétní rozsudek směřoval. Rozsudky ESLP tak slouží nejen k rozhodnutí případu, který mu byl předložen, ale mají širší význam – objasnit, rozvinout a garantovat dodržování Úmluvy, a přispět tak k tomu, aby státy plnily závazky, které převzaly jako smluvní strany Úmluvy. Někdy se v této souvislosti mluví o tzv. **interpretační moci rozsudků**. Pro respektování rozsudků ESLP mluví též čistě praktické důvody – vyhnout se odsouzení pro porušení Úmluvy, které hrozí, nebudou-li vyvozeny důsledky z judikatury ESLP při adaptaci vnitrostátního práva.²⁹

Příkladem této interpretační moci rozsudků ESLP je i výše citovaná judikatura německého Spolkového ústavního soudu reagující na případ *Lamy proti Belgii*. Nakolik je judikatura ESLP v otázce práva obviněného na nahlížení do spisu reflektována soudy v České republice, ukáží až případné rozsudky konstatující porušení tohoto práva. To je ostatně problém řady výzkumů, když převážně pracují jen s onou špičkou ledovce viditelnou nad hladinou – tj. s případy, u nichž byli účastníci natolik agilní, že svůj případ dovedli až před soudy. Ona masa případů pod hladinou zůstává na první pohled neviditelná a lze ji poodkrýt jen důkladnější analýzou běžných případů.

Přesah do dalších práv

V předchozí části byla problematika práva obviněného na nahlížení do spisu zúžena na řízení o vazbě, tedy na situaci, kdy soudy rozhodovaly o zásahu do základního práva na osobní svobodu. Vycházíme-li ovšem z teze, že všechna základní práva jsou si *prima facie* rovnocenná,³⁰ pak je těžké přijmout závěr,

28 Čeští čtenáři si mohou takovou knihu vychutnat především zásluhou Pavla Molka – P. Molek: *Právo na spravedlivý proces*, Wolters Kluwer ČR, Praha 2012.

29 Podrobněji viz B. Repík: *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*, Orac, Praha 2002, str. 26.

30 D. Kosař: *Kolize dvou základních práv v judikatuře Ústavního soudu ČR*, *Jurisprudence* č. 1/2008, str. 3-19.

že u ostatních zásahů do základních práv toto právo dáno není.

Německý Spolkový ústavní soud již připustil, že výše uvedená východiska ohledně práva obhajoby na nahlížení do spisu ve vazebním řízení jsou aplikovatelná i při zásazích do dalších základních práv – v případě příkazu k domovní prohlídce³¹ a rozhodnutí o zajištění věci.³² V této souvislosti je odbornou literaturou kritizováno, že německý zákonodárce výslovně upravil privilegiovaný přístup obhajoby ke spisu v § 147 odst. 2 větě druhé StPO pouze pro případ zásahu do práva na osobní svobodu, a nikoliv i v případě zásahu do jiných práv.³³

Tímto se otevírá otázka, zda a v jakém rozsahu se výše uvedené závěry týkají i jiných rozhodnutí, při nichž jsou dotčena základní práva jednotlivce, a ten nemá v onom řízení přístup do spisu. Aktuálně se o této otázce diskutuje v souvislosti s ust. § 22 odst. 3 zák. č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky, podle něž: „V případě, že v řízení vyjde na základě stanoviska Policie České republiky nebo zpravodajské služby, které obsahuje utajované informace, najevo, že žadatel ohrožuje bezpečnost státu, jeho svrchovanost a územní celistvost, demokratické základy, životy, zdraví, nebo majetkové hodnoty, v odůvodnění rozhodnutí se pouze uvede, že k zamítnutí žádosti došlo z důvodu ohrožení bezpečnosti státu.“ To už je však problematika zasluhující samostatné pojednání.³⁴

31 Usnesení Spolkového ústavního soudu ze dne 4. 12. 2006, sp. zn. 2 BvR 1290/05, a ze dne 9. 9. 2013, sp. zn. 2 BvR 533/13.

32 Usnesení Spolkového ústavního soudu ze dne 19. 1. 2006, sp. zn. 2 BvR 1075/05 (NJW 2006, 1048, 1049).

33 R. Michalke: Reform der Untersuchungshaft – Chance vertan? Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 2010, str. 18.

34 Blíže srov. závěry výzkumu Naturalizace v České republice (GA15-07626S) přístupné na: naturalizace.law.muni.cz.

Závěr

V případech, kdy je soudem rozhodováno o vazbě obviněného, dopadají na toto rozhodování záruky kontradiktornosti řízení, neboť jde o meritoriální rozhodnutí o zásahu do základního práva na osobní svobodu jednotlivce. To mj. znamená, že soudce může rozhodovat jen na základě těch skutečností, které byly v tomto řízení zpřístupněny obviněnému. Ust. § 65 odst. 2 tr. řádu se tedy v řízení o rozhodování o vazbě neuplatní. K tomuto závěru dospěl ESLP v řadě rozsudků proti SRN, Polsku, Bulharsku a Lotyšsku. Některé tamní úpravy na tento judikaturní vývoj reagovaly a výslovně upravily právo obviněného na nahlížení do spisu ve vazebním řízení. V něm je třeba obviněnému zpřístupnit spis ve stejném rozsahu a stejně přehledně jako soudci rozhodujícímu o vazbě. Právní úprava i praxe v České republice má v tomto ohledu značné nedostatky, které optikou výše uvedených standardů nemohou obstát. Navíc je česká úprava § 65 odst. 2 tr. řádu v případech rozhodování o vazbě ve zjevném rozporu se směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2012/13/EU ze dne 22. 5. 2012 o právu na informace v trestním řízení, pro jejíž implementaci uplynula lhůta již 2. 6. 2014, aniž by na to český zákonodárce jakkoliv reagoval. Nabízí se přitom řešení – pokud v trestním řízení vedeném vazebně přetrvávají důvody pro utajení některých skutečností před obviněným, může obžaloba tyto části spisu vytržít a soudu při rozhodování o vazbě předložit jen neúplný spis, do něhož obviněný přístup mít bude. Takto vyčleněny však nesmí být skutečnosti svědčící ve prospěch obviněného. ❀

Tento příspěvek vznikl v rámci výzkumu Naturalizace v České republice (GA15-07626S).

Vlastnické právo k výnosu z trestné činnosti

Jednu z posledních novelizací trestního řádu¹ přinesl zákon č. 55/2017 Sb.,² který zásadním způsobem změnil úpravu zajišťovacích prostředků, když mj. zavedl legální definici výnosu z trestné činnosti. Právní jistota, kterou s sebou tato legální definice přináší, je důležitá pro rozhodování o zajištění věci v průběhu trestního řízení, pro něž je klíčové právě určení, zda daná věc výnosem z trestné činnosti je, či není. V této souvislosti je zásadní posouzení, zda výnos z trestné činnosti tvoří majetek osoby ve smyslu ust. § 47 a 347 tr. řádu. Účelem tohoto článku je proto shrnout dosavadní judikaturu k této problematice a zodpovědět otázku, zda je možné nabýt vlastnické právo k výnosu z trestné činnosti.

Mgr. Milan Kučera

působí v CÍSAŘ, ČEŠKA, SMUTNÝ
s. r. o., advokátní kancelář.

Výnos z trestné činnosti byl zák. č. 55/2017 Sb. definován v ust. § 77b odst. 1 písm. c) tr. řádu jako věc důležitá

pro trestní řízení, která byla získána trestným činem nebo jako odměna za trestný čin nebo byla, byť jen zčásti, nabyta za věc získanou trestným činem nebo za věc tvořící odměnu za trestný čin, včetně plodů a užiteků.³

Definice výnosu z trestné činnosti v judikatuře

Dosavadní definici bylo na základě nálezu Ústavního soudu ze dne 5. 10. 2011, sp. zn. I. ÚS 3150/10, možné shrnout tak, že výnosem z trestné činnosti jsou věci či jiné majetkové hodnoty získané trestným činem a dále také věci a ma-